

Notitie voor het rondetafelgesprek Vaste commissie Justitie & Veiligheid op 21 mei 2025 over soevereinen, onderdeel ‘Onderzoek & wetenschap’

Kim Geurtjens¹

Woord vooraf

In het maatschappelijke debat wordt vaak gesproken over ‘soevereinen’ alsof het één groep of één beweging bestaat. De realiteit is echter dat er een grote verscheidenheid aan stromingen binnen het gedachtegoed is en dat het gedachtegoed een breed scala van mensen aantrekt (zie o.a. Van Buuren 2024; AIVD et al., 2024). Het gedachtegoed gaat er in essentie van uit dat de overheid, de democratische instituties en wet- en regelgeving illegitiem zijn en dat de mens zelf de hoogste autoriteit is. De mate waarin mensen zich al dan niet *herkennen* in de classificatie ‘soverein’, het gedachtegoed actief *uitdragen*, er naar *handelen* en al dan niet bereid zijn om daar *geweld* bij te gebruiken, varieert echter enorm.

• Waarom zien we een steeds groter aantal personen dat zich aansluit bij de beweging van soevereinen?

Centraal bij het soevereine gedachtegoed staat het wantrouwen ten aanzien van de overheid en instituties, al dan niet gevoed door eigen ervaringen met de overheid of onvrede over algemeen overheidsoptreden. De coronacrisis fungeerde als katalysator voor dit wantrouwen. Veel soevereinen zagen zich tijdens de lockdowns geconfronteerd met grote vrijheidsbeperkingen die in hun ogen verstrekend en niet legitiem waren (Geurtjens et al., 2024).² Het soevereine gedachtegoed is aantrekkelijk omdat het uitgaat van de mens als vrij wezen dat zich niet hoeft te onderwerpen aan de staat omdat er nooit een contract is gesloten. Door je vervolgens ‘soverein te verklaren’ word je gevrijwaard van allerlei lasten en plichten die onrechtmatig zijn opgelegd door de overheid. Het lijkt daarmee een uitweg voor uiteenlopende mensen die geen vertrouwen meer hebben in de overheid en zoveel mogelijk zelf de regie over hun leven willen houden (AIVD et al., 2024).

• Wat zijn de gevolgen van die keuze voor deze mensen en hun eventuele gezinsleden/kinderen?

Het *aansluiten* bij een beweging heeft niet per definitie gevolgen. Het *individueel* (of *collectief*) *handelen* kan daarentegen wel gevolgen hebben. Wanneer soevereinen besluiten geen belasting, gas/water/elektriciteit, of andere rekeningen te betalen, kunnen zij schulden opbouwen. Wanneer zij geen verzekeringen meer afsluiten, kunnen zij geen of minder aanspraak maken op bepaalde diensten – zoals zorg. Wanneer zij geen huur of hypotheek meer betalen, kunnen zij uit hun huis worden gezet. Wanneer zij hun kinderen onttrekken aan het regulier onderwijs en afzonderen van de samenleving, kunnen deze uit huis worden geplaatst. Wanneer zij strafbaar gedrag vertonen kan dit strafrechtelijke gevolgen hebben. Dit zijn gevolgen die een potentieel grote impact hebben op de mensen in kwestie en hun gezinsleden (AIVD et al., 2024; Geurtjens et al., 2024).

¹ Kim Geurtjens is als senior onderzoeker verbonden aan het Centre of Expertise Veiligheid & Veerkracht van Avans Hogeschool en werkt voor de lectoraten Ondernijning van Teun van Ruitenburch en Recht & Veiligheid van Julien van Ostaaijen. Zij heeft samen met collega’s in 2024 een verkennend onderzoek in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties uitgevoerd naar de ervaringen van lokale professionals in de omgang met mensen die zichzelf soverein verklaren. In deze notitie wordt vooral uit dit onderzoek geput.

² Tegelijkertijd gaven in 2024 enkele gemeenten aan dat het aantal brieven dat zij ontvingen van soevereinen iets verminderd was. De AIVD beschrijft in haar jaarverslag 2024 dat er binnen de bredere anti-institutionele beweging de afgelopen jaren een toename zichtbaar was van bedreigingen, maar dat in 2024 de groei van de beweging voor het eerst is afgenomen en dat het deel dat bereid is geld te doneren aan aanjagers is verminderd. De bredere beweging zou vooral energie steken in zich terugtrekken in eigen kring (AIVD, 2025: p. 14).

- **Wat kunnen we doen om soevereinen beter te bereiken en informeren en het aantal soevereinen terug te dringen?**

Soevereinen zijn mensen met (terechte) grieven die zich niet gehoord en vertegenwoordigd voelen en zich vervolgens individueel dan wel collectief inzetten voor hun eigen toekomstbeeld. Het feit dat zij dit doen door op basis van een onjuiste, pseudo-juridische uitleg van wet- en regelgeving de legitimiteit van de overheid in twijfel te trekken, is zorgelijk. Hoewel zij zich beroepen op feitelijk onjuiste en pseudo-juridische uitleg van wet- en regelgeving, staan soevereinen eerst en vooral verandering voor. Zij stellen de mens centraal en willen meer vrijheid in het inrichten van hun eigen leven – zonder overheidsbemoeienis. Op dit moment wordt er vooral veel gepraat en geschreven over soevereinen, in plaats van dat er *met* hen gepraat wordt.³ Hoewel het streven naar een samenleving zonder (de huidige) overheid onrealistisch is, verdient het aanbeveling om van mens tot mens het gesprek aan te gaan over wederzijdse ervaringen, visies en wensen.

- **Welke problemen ervaren uitvoeringsinstanties op dit moment met personen die zich soeverein verklaren en hoe gaan zij hiermee om?**

Allereerst is het belangrijk op te merken dat soevereinen momenteel vooral vanuit het veiligheidsperspectief lijken te worden geframed. In ons onderzoek (Geurtjens et al., 2024) hebben wij met 26 respondenten gesproken uit het regionale en lokale zorg- en veiligheidsdomein. Zij ervaren het inherente wantrouwen van soevereinen tegen de overheid als knelpunt, bijvoorbeeld wanneer zij als professional zelf als onderdeel van het probleem worden gezien. Daarnaast geven zij aan dat er sprake is van een ontbrekend of onduidelijk wettelijk kader op preventief vlak. Het bieden van maatwerk is volgens hen lastig binnen de huidige structuren en het nemen van (ingrijpende) maatregelen kan soms leiden tot bekrachtiging van het vijandige beeld van de overheid.

De meeste van de door ons gesproken praktijkprofessionals proberen het gesprek zo veel mogelijk open, van mens tot mens, te voeren en weg te blijven van discussies over het gedachtegoed of complottheorieën. Daarnaast is het volgens hen van belang om transparant en betrouwbaar te zijn, ook ten aanzien van het stellen en handhaven van een grens. De door ons gesproken beleidsambtenaren gaan – afhankelijk van beschikbare capaciteit, expertise en het aantal soevereinen in de gemeente – op verschillende manieren met het thema om. Zij proberen onder andere bewustwording binnen de eigen organisatie en partnerorganisaties te creëren en samenwerking te versterken door middel van factsheets, themabijeenkomsten en trainingen. Zij stellen beleid op ten aanzien van (reactie op) ingezonden brieven, of houden zich bezig met signalering en analyse.

- **Welke veiligheidsmaatregelen zijn nodig wegens anti-institutioneel extremisme dat ook binnen deze groep de kop opsteekt?**

Hoewel in de antwoorden op bovenstaande vragen het aangaan van de dialoog en het proberen te begrijpen van de grieven van soevereinen centraal staan, is het goedkeuren of het gebruik van geweld binnen de beweging uiteraard zeer problematisch. Binnen ons eigen onderzoek werd er door veiligheidsprofessionals vooral gewezen op maatregelen die organisaties en hun medewerkers zelf kunnen nemen om het risico op bijvoorbeeld doxing te verminderen (geen telefoons bij een gesprek toestaan, een anoniem telefoonnummer gebruiken, verder weg parkeren van een (dienst)auto, gesprek op voornaam-basis; zie Geurtjens et al., 2024). Met betrekking tot andere mogelijke veiligheidsmaatregelen is het altijd van belang dat deze aansluiten bij het risico van specifieke gedragingen zodat proportionaliteit en subsidiariteit gewaarborgd zijn.

³ Wij hebben van diverse mensen – die zich al dan niet als soevereinen identificeren – een reactie op ons rapport ontvangen en voeren hierover gesprekken met hen.

Referenties

- AIVD, NCTV & Nationale Politie. (2024). *Met de rug naar de samenleving. Een analyse van de soevereinenbeweging*. Den Haag 2024. Geraadpleegd via: <https://www.aivd.nl/documenten/publicaties/2024/04/09/fenomeenanalyse-soevereinenbeweging-in-nederland-met-de-rug-naar-de-samenleving>
- AIVD. (2025). *AIVD Jaarverslag 2024*. Den Haag 2025. Geraadpleegd via: <https://www.aivd.nl/documenten/jaarverslagen/2025/04/24/jaarverslag-2024>
- Geurtjens, K., van den Hurk, S., Lugtigheid, C., Bouma, S., Palmen, D. & van Ostaaijen, J. (2024). *Omgang met mensen die zich soeverein verklaren. Ervaringen, wijsheden, dilemma's en behoeften van lokale ambtenaren en professionals*. 's-Hertogenbosch 2024. Geraadpleegd via: <https://www.kennisopenbaarbestuur.nl/documenten/2024/09/26/omgang-met-mensen-die-zich-soeverein-verklaren>
- Van Buuren, J. (2024). Wij, de levende vrouwen en mannen van vlees en bloed. *Justitiële Verkenningen*, 50, 3, pp. 55-71.